VE TARİH BAŞLADIĞI YERE DÖNER: BİR MEZOPOTAMYA GÜZELLEMESİ

Yasin Aktay

Mezopotamya'da başlamıştır insanlık tarihi ve giderek başladığı yere yaklaşan uzun turunu tamamlamaya doğru hızla yol almaktadır. Bakmayın üstündekilerin bugün bin bir türlü belayla, sefaletle, sıkıntıyla boğuşuyor olmasına. Mezopotamya dünyanın merkezidir. Bu sıkıntıların ve belaların bile dünyanın merkezi ve tarihin başlangıç yeri olmakla yakından ilgisi vardır. Bugün parça parça olmuş Mezopotamya'da, Türkiye'nin Güneydoğu'suna karşılık gelen bölgedeki hareketlilik her geçen gün bir başlangıç yeri olmanın ağırlığını daha da fazla hissettiriyor. Bu hareketin ivmesinin iyice arttığı bugünlerde, Mezopotamya'yı tarihte Mezopotamya yapan ne olmuşsa, hepsinin tekrar sahneye çıktığını görebilirsiniz. Birincisinde trajedi olarak çıkmışsa bu sefer komedi olarak çıkacağı beklentisine kapılmak fazla iyimserlik olur. *Mezopotamya'da tekrarlayan her sahne kendi trajedisini kendi içinde taşır.*

Bölge tarihin önemli olaylarına sahne olmaya hazırlanıyor. Amerika'nın Irak'ı işgalinde kullanacağı bir geçit ve üs olması hasebiyle bölgede artan hareketliliğe, Türkiye'nin başbakanını çıkaran Siirt'teki seçimler dolayısıyla oluşan hava eklenince, Güneydoğu, Cumhuriyet tarihinde hiçbir zaman olmadığı kadar ilgiyi celp etmeye hak kazanıyor. Aslında Mezopotamya bölgesi medeniyetler tarihinde her zaman merkezi bir öneme sahip olmuştur. Tarihin başladığı yerin burası olduğu ve tarihin en önemli kurucu olay-

larının bu bölgede cereyan etmiş olduğu biliniyor. Buna mukabil bölgenin bugünkü görüntüsü, dünyanın geri kalanına kıyasla içler acısı bir durumu sergiliyor. Bölgede yaklaşık 20 yıldır sürmekte olan terör ve çatışmaların da kolaylaştırdığı ekonomik sefalet, işsizlik, travmatik göç dalgaları ilk etapta tarihin bu bölgeyi artık unutmuş, terk etmiş olduğu duygusunu yaratıyor. Alabildiğine içselleştirilmiş geri kalmışlık duygusu ve bunun somut sonuçlarına bakıldığında bu bölgeye tarihin bir ilgi duymasının yakın gelecekte zor olduğu düşünülebilir. Oysa yaklaşmakta olan savaş ve nihayet tamamlanan Siirt seçimleri dolayısıyla da olsa yoğunlaşan bakışlar tarihin bu bölgeye olan ilgisinin tesadüfi olmadığını hemen fark edebilir. *Tarih Mezopotamya'da başlar ve neredeyse hiçbir zaman buralardan irtibatını kesmez.*

Bugün dünyaya hükmedenlerin hepsi kendi varlıklarını buralarda cereyan etmiş olaylara dayanarak anlamlandırırlar. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet'in bütün büyük anlatılarının geçtiği, Tevhid dininin doğduğu yerler. İnsanların rablerine saf kullukla, kula kuluk arasındaki tercihin netleştiği yerler. Haddini aşarak insanlara tanrılık taslayabileceğini vehmeden Nemrutların kurdukları sarsılmaz görünen maddi düzenlerin İbrahim'in mütevazi ama onurlu direnişiyle tepetaklak olduğu yerler. Bu olaydan sonra unutkanlığın ve hatırlamanın diyalektiğinin hüküm fermâ olduğu yerler. İnsanın kendine yeterlilik vehmine kapılması Mezopotamya'da defalarca almış olduğu bir dersi unutması yüzündendir. Ancak, unutulan, bilincin derinliklerinde varolandır. Unutulmuş olan bazen yanlış da olsa hatırlanır, tekrarı arzulanır. *Mezopotamya, insanların bilincinin formatlandığı yerdir.*

Müslümanlar, Yahudiler, Hıristiyanlar bugün hangi varlık safhasında bulunurlarsa bulunsunlar, bölgeden ne kadar uzaklaşmış olurlarsa olsunlar veya ne kadar uzak yerlerde bu dinleri tanımış olurlarsa olsunlar, tarihin bu safhalarında formatlanmış bilinçleriyle dünyalarını kurarlar. Bütün bu dinler doğarken büyük dirençlerle karşılaşmışlar. Dostları ve düşmanları olmuş. Yurtlarından sürülmüşler, bu topraklarda kendi varoluşlarına kutsal anlamlar yüklemişler. Dünyanın her tarafında kesilen kurbanlar illa ki İbrahim, Hacer, İshak ve tabii ki Nemrut ve kullarıyla bir münasebet kurdurtur. Alır dünyanın tüm mekanlarını vaftiz eder, Mezopotamya'ya dönüştürür. Amerika'nın en batısında yaşamakta olan bir Protestan, Evangelik Hıristiyan'ın, bir Yahudi'nin veya bir Mormon'un mekan bilinci kesinlikle bu bölgenin koordinatladığı alanlardan kopuk değildir. Sadece her caddesine, her kasabasına ve her köyüne kutsal topraklardaki köy ve kasabaların isimlerini aynen verdiği için değil, onun bütün zaman bilinci, geçmiş algısı, ve tabii ki gelecekle ilgili bütün beklentileri bu topraklarda bir zamanlar ya-

şanmış olan tecrübelerin kurucu şekillendirmesine tabi olduğu için de. Hiçbir zaman gelmediği, görmediği bu topraklar onun bilincinin en derinlerinde bütün canlılığıyla yaşamaktadır. Bakmayın sömürge dönemlerinde kurulan dünyaların Batı-merkezli bir coğrafyaya, Avrupa-Merkezli bir tarih anlayışına dayanıyor olmasına. Bütün oryantalizm söylemlerini, Avrupalı entosentrizm söylemlerin gözden geçirmeyi gerektirecek bir üst bilinç şimdiye kadar şaşırtıcı bir biçimde ihmal edilmiştir. Bu Batı'nın da, bu Avrupa'nın da kökü Mezopotamya'dadır. *Mezopotamya dünyanın merkezidir.*

Bugünkü sefilliğine, geri kalmışlığına ve sürekli savaş ve kargaşaların mekanı olmasına bakılarak, buraların insanlık tarafından gözden çıkarılmış olduğu düşünülmemelidir. Aksine insanlığın bu topraklara olan ilgisinin bir sonucudur bu kargaşa, bu yoksulluk, bu şiddet. Zihinleri bu toprakların ilahi, beşeri ve coğrafi parametreleriyle formatlanmış insanların bugün biriktirmiş oldukları dünyalıklar, bu toprakların taşıdığı maddi değerle kıyaslandığında, bu ilgi şaşırtıcı gelebilir. Irak'ın dünyanın en pahalı gayr-ı menkulü olmasından dolayı bütün dünya güçlerinin iştahını kabartıyor olduğunu tabii ki göz ardı edemeyiz ve muhtemelen yaklaşmakta olan savaşta veya savaşlarda başka bir amaç da aramamak gerekiyordur. Çünkü bu savaşlar son kertede maddi çıkarların belirleyici olduğu mekanizmaların onayı alınarak veya onların iştahını kabartacak şekilde ateşlenebilmektedir. *Mezopotamya, dünyanın en pahalı gayr-ı menkulüdür.*

Ancak bu maddi değer olmasa bile, insanlığın bu topraklara olan ilgisinin, ekonomik düzeyle açıklanamayacak nedenleri olduğu su götürmez bir gerçek. İbrahim'in oğulları arasında değil belki ama torunları arasında süregelen ezeli kavga her türlü dünya hesabını aşarak, bu topraklar üzerinde son bir raunda koşmaya hazırlanmakta gibi. Bu torunlar yokluklar içinden çalışmış çabalamış, sermayeler edinmiş, bir vesileyle topraklarından çıkmış, göç etmiş. Göçtüğü yerlerde sınırsız arazilere konup sonsuz servetler edinmiş. Doğduğu yerlere bir daha ilgi duymamasına yetecek kadar büyük servetler bunlar. Buna rağmen evde kalmış insanlarla ezeli paylaşım hesabını hiçbir zaman kafasının içinden silememiş. Eski Ahid'in dünyanın sonuyla ilgili bütün hikayeleri, koca Amerika'nın halkının büyük bir çoğunluğunun zihninde yaklaşmakta olan bu hesaplaşmanın heyecan verici beklentisini sürekli canlı tutmaktadır. Evini bin yıllar önce terk edip dünyanın servetini edinmiş, gücünü elde etmiş hayırsız çocuklar evde kalan bir avuç para eder şeyi de almaya gelmiş gibi görünüyorsa da, bu gelişin, bu ilginin ve bu hesaplaşma arzusunun (Freud'un gözünde tamamen libidinal olan bu çıktığı yere dönüş arzusunun), çok daha derin anlamları vardır. İshak oğul-

ları ile İsmail oğulları, aralarındaki bütün ihtilafları, ihtilaf çözmenin bütün araçlarını kullanarak çözerler. *Ve tarih başladığı yere, yani Mezopotamya'ya döner.*

Amerika'yı halihazırda etkisi altına almış olan Armagedon beklentisi sanılandan çok fazla bu savaşta belirleyici bir rol oynuyor. George W. Bush'un 11 Eylül'den beri son derece yoğun bir dinsel dil kullanmakta olduğu hiç kimsenin dikkatinden kaçmıyor. Taha Kıvanç, köşesinde bu dilin bu kadar yoğun kullanımının, savaş tezkeresine güç bela razı edilebilen AK Partili milletvekillerini rahatsız ettiğinden bahsediyor (*Yeni Şafak*, 27 Şubat 2003). Doğrusu tamamen çıkar hesaplarına dayalı bir savaşa İslâmcı AK Partilileri ikna etmenin daha kolay olması anlaşılabilir bir şey. Şayet savaşın bütün meşruiyeti dinsel temellere çekilecek olursa, yani İshak oğulları ile İsmail oğulları arasındaki ezeli hesaplaşmayı dirilten bir temele oturtulursa, Türkiye'nin İshak oğullarının yanında savaşa girmesinin hiçbir makul izahının olamayacağı açıktır. İnsan tamamen kendisine yönelik bir savaşı bilerek destekler mi? Daha da doğrusu, aslında Müslümanlar İshak ile İsmail arasında hiçbir ayırım yapmazlar. Irkçılığa esastan karşı oluşları onların İsmail oğullarından gelmiş olmaya bir üstünlük veya bir imtiyaz atfetmelerini imkansız kılıyor. Ancak bunu sorun edinenler kendilerini İshak oğullarına nispet edenler; doğru yolun kendilerine, seçilmiş olmaktan dolayı "verilmiş" olduğu düşüncesinden hiçbir zaman vazgeçemeyenlerdir. Beyaz ırkın dünyanın lanetlilerine karşı bitmeyen öfkesine ve imtiyazlılık duygusuna karşı bir direnişi, bir soylu itirazı ilk dillendiren ve asırlarca bunun sembolizmini yüklenmiş olan İsmail'e ve onun oğullarına karşı yürütülmesi hesaplanan savaşta bir Müslümanın yeri olabilir mi? Böylesi bir savaşta haklı ile haksız arasında şahitlik yapabilecek konuma sahip olanlar, tam da hiç kimsenin hiç kimse üzerindeki hiçbir imtiyazını tanımayan, eşitlikçi, adaletçi tutumundan dolayı Müslümanlar ve sadece Müslümanlar değil midir? Bugün Müslümanların bu şahitliği yapabilecek vicdanlarından ve bilinçlerinden başka bir güçleri olmadığı doğrudur. Ama tarihin hiçbir zamanında bundan başka bir imkanları da olmamıştır ki. *Mezopotamya tarihin rasyonel ve güce dayalı dinamiklerinin aşkın ve imanın mucizeleriyle iptal olduğu yerdir.*

Mezopotamya Tevhid dini İbrahim'in oğullarından birini kurban etmeyi göze alabildiği yerdir. İbrahim, putları kıran, yeryüzünde kula kulluğa karşı şanlı bir direnişle sembolleşmiş bir şahsiyettir. Kırdığı bütün putlardan, yıktığı bütün kula kulluk mekanizmalarından sonra kendi içinde yeşerebilecek son bir put ihtimalini de kırmakla sınanmıştır. Bu derin sınavın

şimdiye kadarkilerin en çetini olduğunu herkes takdir eder. Kendi canını istemiyordu bu sınav. Kierkegaard'dan Ali Şeriati'ye kadar herkesin anlattığı gibi böylesi bir sınav karşılaştığının yanında son derece basit bile kalabilirdi. Kendi çocuğunu isteyen bu sınavda, kendi canından bile daha fazla değer verdiği kendi çocuğunun kalbinde yer etmiş olan sevgisiyle yüzleştirilmiştir İbrahim. Bu sınavı da yüzünün akıyla geçmiştir. Ancak onun bu sınavı bile insanlar arasında bir fitnenin kaynağı haline gelebilmiştir. Kurban konusu olan oğulun İshak mı İsmail mi olduğu sorusu sonraki nesiller arasında, Allah sevgisine kurban edilemeyen bir put haline getirilmiştir. *Mezopotamya İbrahim'in kendi neslinden arzu ettiğinin tam aksi nesillerin de türeyebildiği ve İbrahim'in kırdığı putları İbrahim adına tekrar kuran nesillerin de yaşadığı bir yerdir.*

Taraf olmaların en basitinden en karmaşığına kadar sergilendiği bu yerde, bir kuş İbrahim'i yakmaya teşebbüs eden ateşe söndüremeyeceğini bilse bile aşkını göstermek üzere su taşımıştır. Böylece aşkın ve sevginin maddi güçle ölçülemeyecek bir gücünün varolduğunun destansı örneğini vermiştir. Bir başka kuş da daha fazla yakmayacağını bilse bile düşmanlığını göstermek üzere odun taşımıştır. Taraflaşma bu kadar net olarak sergilendiği gibi, bazen ihanetler, satışlar, münafıklıklar şeklinde de cereyan etmiştir. Kimler ihanete uğramamış, kimler satışa getirilmemiş, kimler Yezid ile Hüseyin arasında türlü duygular anaforunda bırakılmamıştır? İnsanlığın daha sonraki bütün maceralarında karşılaşacağı her türlü davranışın, dostluğun ve düşmanlığın, sevginin ve nefretin ilk hallerinin sergilendiği yerdir burası. İnsan bilincinin formatlandığı yerdir Mezopotamya. İyinin ve kötünün kodlandığı, sevginin ve nefretin en basitinden en karmaşığına nakış nakış işlendiği, dostluğun ve düşmanlığın raconunun kesildiği ve aynı zamanda bu raconun her türlüsünden ihlal edildiği yerdir burası. *Dünyanın özü ve özetidir Mezopotamya.*

Amerika'nın Irak'a yapacağı saldırıyı dinsel anlamlarından soyutlamak imkansızdır. Bu topraklarda cereyan edecek ve seçilmiş İshak oğullarını sonuçta bin yıllık bir mutluluğa ulaştıracak kanlı savaşlarla ilgili beklentiler, Amerikan halkının zihinlerinin arkasında bu savaşa katılmalarını hazırlayan duygusal heyecanları oluşturuyor. Orta Doğu'da patlayan her bomba, intihar eylemi yapan her Filistinliyle beraber ölen İsrailoğullarının kanlı görüntülerinin harekete geçirdiği duygular asla salt insani duygular değildir. Kan gölünün seviyesi arttıkça H. İsa'nın heyecan uyandırıcı gelişi o kadar yaklaşmaktadır. Hz. İsa'nın mukadder gelişi eli kulağında olduğundan, bundan sonraki dünya meselelerinin hiç birisi bu büyük dönüşün gerektir-

diği hazırlıklardan daha önemli olamaz. Esasen Amerika'nın Irak'a yapacağı saldırıyla ilgili bütün analizler denenmiş ve bu saldırının hiç bir rasyonalitesinin olmadığı yeterince açık bir şekilde ortaya konulmuştur. ABD'nin bu saldırıyla hedeflediği şeyin dünyanın yeniden dizaynı olduğu doğruysa da, bu dizayn çabasının, karşısında yer alan direncin karşısında uzun süre dayanamayacağını kestirmek zor değildir. Bu dizayn çabasının tepetaklak ettiği meşruiyet söylemleri, sebep olacağı ahlâki normsuzluk, uluslararası ilişkiler düzeyinde yol açacağı görünen anarşi ve sadece gücün konuşmasına fırsat kalan vasatın Amerika'yı belki gücünün doruğundayken bir süre idare edebilecektir. Ancak bunun da, kısa zamanda aleyhine, hem de sonunu getirircesine aleyhine işleyeceğini görmek için kâhin olmak gerekmiyor. Amerika'nın Irak operasyonuna atfettiği önem, bizzat kendi öncülüğünde veya kendi eliyle kurulmuş bütün uluslar arası kurumların da iptalini gerektiriyor. Irak'a saldırmayı durduramayan bir Birleşmiş Milletler'in bundan sonra işlevinin kalmayacağını kestirmek zor değildir. İkinci Dünya Savaşı'nı engellemeye çalışan Cemiyeti Akvam, bunu başaramadığı içindir ki, tasfiye edilmiş ve yerine Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Şimdi hiçbir uyarısı dikkate alınmadığı için, ABD'nin yanına aldığı İngiltere ve önüne koşmaya çalıştığı Türkiye ile Irak'a düzenleyeceği saldırıdan sonra, Birleşmiş Milletlerin tamamen işlevsiz kalacağı muhakkaktır. Bir filin zücaciye dükkanına saldırısını andıran bu hareketlenmenin hangi rasyonaliteye dayanabildiği, en uçuk komplo teorilerinin hayal güçlerini bile zorlamaktadır. Türkiye'ninse hiçbir rasyonalitesi olmayan böyle bir savaşta yer almak için alabildiğine rasyonel hesap gerekçelerini öne sürmesi bir küçük taşra esnafı uyanıklığıyla bile açıklanamaz. Batmakta olan bir geminin içinde bütün dünyanın yanı sıra Türkiye de bulunmaktadır ve bu hesaplarla Türkiye bu batıştan bir şekilde kurtulma ihtimalini de yok eden ağırlıkları, savaştan kâr etme güdüleriyle yanına alarak kurtulabileceğini düşünmektedir. *Yaklaşmakta olan tufandan, yüksek bir tepeye çıkarak kurtulabileceğini vehmedenlerin boğulmaktan asla kurtulamayacaklarının defalarca gösterildiği yer değil miydi Mezopotamya?*

Tabii ki bir yerde görülen bir uçukluğu rasyonel bir temele oturtmanın alternatifi dinsel bir motivasyon değildir her zaman. Doğrusu her türlü dinselliği her zaman kullanabilen ve onu kendine işlevsel kılan örgütleyici ekonomik çıkarların tarihsel etkinlikleri hiçbir zaman göz ardı edilemez. Dinler ile egemen sınıfların ekonomik çıkarları arasında tarihin her safhasında bu tür bir etkileşim olmuştur. Nitekim bu savaşın Amerikan halkının zihnindeki meşruiyeti ne kadar dinsel bir dünyaya gönderiyor olursa olsun,

birileri için bu savaş sadece ekonomik çıkar düzeyinde algılanmaktadır. Amerika'da Bush ailesinin ve şimdiki kabine üyelerinin önemli sayıda üyesinin mensubu olduğu petrol, silah ve finans şirketlerinin bu operasyondaki tek amaçları bu operasyonun iştah kabartıcı kârlı sonuçları olabilir. Onların bu ekonomik-belirlenimci hesabının Türkiye'de AK Partili milletvekillerini bu savaşa katılmaya bir şekilde ikna edebilen tek dili oluşturuyor olması ilginçtir. Alternatif olarak, Taha Kıvanç'ın yukarıda değindiğimiz ifadesiyle, dinsel motivasyonları önplana çıkarılmış bir düzeyde AK Parti milletvekillerinde rahatsızlık uyandırması bu savaşın en garip ironilerinden olacaktır. *Oysa Mezopotamya'da tarih, yine bütün hesapların birbirinin içine girdiği, ama sonuçta hiç kimsenin hesabının tutmadığı ve geriye sadece mutlak iradenin hesabının kaldığı tek gerçek sahneyi her zaman tekrar eder.*